

УДК

Особистість викладача як фактор оптимізації навчально-виховного процесу у ВНЗ

Світлана Дитюк,
старший викладач,

Ольга Тесаловська,
старший викладач,

Харківський національний університет будівництва та архітектури

Успіхи в навчанні та вихованні учнів визначаються безліччю факторів, кожен з яких є досить вагомим. Це — методика навчання та виховання, індивідуально-психологічні особливості учнів, рівень їх розвитку. Однак цілком очевидно, що без кваліфікованого, компетентного викладача неможна розраховувати на оптимізацію процесу формування професійно орієнтованої особистості. Педагог є ключовою фігурою навчально-виховного процесу, тому оптимізація навчання залежить передусім від педагогічних кадрів.

В умовах соціально-економічних змін радикально змінюється статус педагога, його освітні функції, відповідно змінюються і вимоги до його професійних якостей. Саме тому одним з найгостріших питань в сучасних педагогічних дискусіях вважається питання про особистість педагога, його професійну діяльність та про вимоги, що пред'являються до нього.

Професійно-значущі якості викладача виявляються в педагогічній і професійно-пізнавальній спрямованості його особистості, у світогляді, моральності та загальної культури викладача.

Актуальність даного дослідження полягає в необхідності вивчення та виявлення професійно-особистісних якостей викладача в умовах удосконалення систе-

ми вищої освіти, в процесі впровадження нових вимог і стандартів навчання.

Питання про роль особистісних якостей викладача в навчально-виховному процесі студентів визначається першорядною важливістю проблем виховання та навчання на даному етапі розвитку сучасної України.

Мета підготовки сучасного спеціаліста повинна спрямовуватися не тільки на формування у нього знань, умінь та навичок, але й припускає виховання творчої, духовно багатой особистості.

На нашу думку, одна із головних передумов вирішення даної проблеми полягає у виявленні професійно-особистісних якостей викладача, які впливають на оптимізацію навчально-виховного процесу та значущих для студентів.

Метою нашого дослідження було виявлення якостей особистості викладача, які є значущими для студентів технічного ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень наукової літератури, присвяченої питанням ролі особистості викладача у навчально-виховній роботі ВНЗ, доводить, що важливим фактором формування особистості студентів є і сам педагог, який бере на себе роль вчителя і вихователя. Особистість викладача: його наукова, методична та психолого-педагогічна компетентність.

«Якість знань залежить від особистості викладача, його наукового потенціалу, культури, здоров'я, ерудиції, невинного пошуку нового, генерації нових ідей» [10].

Психолог В.А. Крутецький запропонував таку структуру професійно-значущих якостей особистості викладача: світогляд, позитивне ставлення до педагогічної діяльності, педагогічні здібності, професійно-педагогічні знання, уміння, навички [4].

Т.І. Руднева додає у зміст професійної компетенції викладача когнітивний компонент, практичні здібності та професійно-значущі якості [7].

Т.М. Ткачова акцентує увагу на особистісних якостях викладача як основоположних і які впливають на якість професійної підготовки випускників вузу. «Вплив педагога складається з прояву його професійних якостей як людини, яка добре знає свій предмет, і вплив її особистості, духовності, емоційності. При цьому особистісні якості набагато важливіші для студента ніж професійні. Висока оцінка викладача майже завжди гарантує любов студентів до нього й до його предмета» [9]

Актуальну проблему професійно-значущих якостей педагога досліджували такі вчені як І. Зимня, І. Зязюн, І. Подласий, В. Сластенін, Є. Клімов, М. Харламов та ін. Головні думки, що об'єднують різні точки зору на риторику цих досліджень полягають в тому, що викладач вузу — це особистість, яка за змістом своєї професійної діяльності повинна мати сукупність універсальних якостей: бути вченим, педагогом-практиком, вихователем, психологом, володіти технологією навчально-виховного процесу та забезпечувати органічне об'єднання в процесі навчання освітньої, наукової та інноваційної діяльності [1, 6, 8, 10].

Сукупність професійно обумовлених вимог до педагога визначається як професійна готовність до педагогічної діяльності. В її складі правомірно виділити, з одного боку, психологічну, психофізичну й фізичну готовність, а з іншого — науково-теоретичну та практичну компетентність

як основу професіоналізму. Система професійно обумовлених вимог до педагога й становить професіограму викладача. До теперішнього часу набутий багатий досвід побудови професіограми викладача дозволяє професійні вимоги об'єднати в три основні групи, які взаємопов'язані і доповнюють одна одну: загальногромадянські якості; якості, що визначають специфіку професії викладача; спеціальні знання і навички [8].

Професіограма викладача — своєрідний паспорт, який містить сукупність особистісних якостей, педагогічних знань і умінь, необхідних для здійснення навчально-виховного процесу [3].

ІІІ професійні та особистісні якості викладача впливають на ефективність навчально-виховного процесу: перш за все вони визначають ставлення студентів до викладача і, як наслідок, ставлення до предмета, який вивчається. В процесі навчання та виховання відбувається безперервне й безпосереднє спілкування, взаємодія викладача зі студентами. Ця взаємодія є важливим засобом формування професійно орієнтованої особистості: при опануванні студентами наукових знань, практичних умінь та навичок, відбувається розвиток розумово-пізнавальних здібностей, світогляду, моральності та загальної культури.

Викладач — публічна професія, і відповідно людські та професійні якості, імідж викладача впливають на сприйняття студентами особистості викладача.

Для вивчення особливостей сприйняття особистості викладача, що є значущими для студентів Харківського національного університету будівництва та архітектури, нами було проведено опитування «Викладач очима студентів». У ньому взяли участь студенти 1, 3, 5 (магістри) курсів. Для них були позначені такі завдання вивчення особистості сучасного викладача:

1) визначити загальні уявлення студентів про вимоги, що пред'являються до викладача внз;

2) визначити найбільш значущі для

студентів характеристики в професіограмі викладача;

3) визначити динаміку уявлень образу викладача внаслідок оцінок студентів на різних курсах навчання.

Для визначення уявлень студентів про особистість викладача був використаний метод незавершених речень. Студентам пропонувалося закінчити речення: «Сучасний викладач вузу повинен бути ...», використовуючи власні формулювання. Аналіз результатів опитування показав наявність двох основних груп: професійних якостей та особистісних якостей викладача.

Згідно з результатами опитування студенти 1, 3, і 5 курсів вважають, що викладача повинні характеризувати такі професійно-особистісні якості: професіоналізм, риторична майстерність, комунікабельність, доброзичливість, гуманність, емоційна стійкість, тактовність, справедливість, прагнення до самовдосконалення, вимогливість, емпатія, гумор, оптимізм.

Згідно з результатами опитування найбільш частими виявилися такі характеристики як: знає свій предмет (65 %); розуміє (50 %); комунікабельний (45 %); вміє дохідливо пояснювати (45 %); вміє зацікавити студентів (40 %); об'єктивний (20 %); ерудований (30 %); добрий (20 %); з почуттям гумору (15 %).

При зіставленні результатів опитування про найбільш значущі якості викладача в уявленні студентів різних курсів спостерігаються розбіжності.

Студенти 1 курсу надають значення не стільки професійним якостям, науковому рівню, глибині знань викладача, скільки ставленню викладача до самих студентів: для студента-першокурсника важливо як з ним спілкуються, наскільки доброзичливий, терплячий і тактовний викладач в спілкуванні з ним. При оцінці образу сучасного викладача вони більшою мірою орієнтуються на його особистісні якості, систему доброзичливих і поважних стосунків між студентом і викладачем. У професіограмі викладача вони, перш за

все, відзначають такі якості як доброзичливість, чуйність, взаєморозуміння, співпереживання, співчуття, справедливість.

Студенти 3 і 5 курсів оцінюють вже не стільки систему особистісних взаємин з викладачем, скільки фактичне знання дисципліни викладання й вміння риторично грамотно викладати навчальний матеріал. Вони виділяють якості, які характеризують професійні знання, вміння та навички викладача:

1) глибоке знання предмета (95 %);

2) риторична майстерність (при цьому використовувалися формулювання «вміння зацікавити студента», «дохідливо пояснювати», «вміння чути студента» і т.п. — 85 %);

3) вміння поєднувати в методиці викладання теоретичні знання й практичний досвід («наводити приклади з життя»; «мати досвід практичної діяльності»; «орієнтувати на застосування знань на практиці» — 70 %);

4) широкий кругозір (70 %);

5) здатність і прагнення до саморозвитку, самовдосконалення (50 %).

Серед особистісних якостей студенти 3 і 5 курсів виділяють такі якості, що визначають міжособистісну взаємодію: доброзичливість, вимогливість, тактовність, комунікабельність, чесність, політкоректність, почуття гумору, зовнішній вигляд.

Таким чином, викладене дозволяє зробити висновки:

- сучасний викладач не може бути просто лектором, здатним викладати основи наукових знань. Навчально-виховний процес буде ефективним, якщо професійні якості викладача будуть гармонійно поєднуватися з його загальною ерудицією, всебічною культурою, гуманістичними проявами особистості;
- зміст професійної компетенції викладача технічного вишу містить декілька блоків якостей: індивідуально-психологічний, який характеризує особистість викладача, й професійний, який характеризує його педагогічну діяльність;

- в процесі навчання студентів їх уявлення про складові особистості викладача змінюються. На різних етапах навчання для студентів існують власні показники особистості викладача, які впливають на оцінку педагогів.

Література

1. *Зимняя И.А.* Педагогическая психология. — Москва : ЛОГОС, 2009. — 384с
2. Закон України «Про вищу освіту» №2145-УІІ від 05.09.2017р.
3. *Ортинський В.Л.* Педагогіка вищої школи : навч. посіб. — К. : Центр навч. літ., 2009. — 472 с.

4. *Крутецкий В.В.* Психология обучения и воспитания. — Москва, 2012.

6. *Пидласий И.П.* Педагогика. — Москва : ВЛАДОС, 2012. — Кн. 1. — 516 с.

7. *Руднева Т.И.* Основы педагогического профессионализма. — Самара, 2008.

8. *Сластенин В., Исаев И., Мищенко А., Шиянов Е.* Педагогика : учеб. пособие. — Москва : Школа — Пресс, 2015. — 512 с.

9. *Ткачева Т.М.* Роль личности в обеспечении качества профессиональной подготовки выпускников вуза : учеб. пособие. — Москва : МАДИ, 2015

10. *Харламов И.Ф.* Педагогика : учеб. пособие. — Изд. 4-е, перераб. и доп. — Москва : Гардарики, 2015. — 519с.

17.04.2018